

GIPOLOGIK TERMINLARNING TARJIMASIDA GRAMMATIK LAKUNALAR VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI

O'.Abdinazarov¹

Mas'ul muallif: Abdinazarov O'ktam, Termiz iqtisodiyot va servis universiteti o'qituvchisi, Filologiya fanlari buyicha falsafa doktori, (PhD).

Received: 28 Sentabr 2026

Accepted: 03 Oktabr 2026

Published: 08 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Abdinazarov, O. GIPOLOGIK TERMINLARNING TARJIMASIDA GRAMMATIK LAKUNALAR VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI / O. Abdinazarov // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 10, № 1. — B. 194–197.

1. Termiz iqtisodiyot va servis universiteti o'qituvchisi, Filologiya fanlari buyicha falsafa doktori, (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz tilidagi gippologik terminlarning o'zbek tiliga tarjimasida yuzaga keladigan grammatik lakunalar va ularni bartaraf etish usullari lingvistik hamda tarjimashunoslik nuqtayi nazaridan tadqiq etiladi. Gippologik terminologiya otchilik, ot zotlari, otning anatomik tuzilishi, fiziologik holati, naslchilik, sport otchiligi, parvarish va veterinariya kabi ko'plab maxsus tushunchalarni qamrab oladi. Ushbu terminlarni ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida ikki tilning grammatik qurilishi, so'z turkumlari, terminologik birliklarning strukturalari, artikl kategoriyasi, son, aniqlik-noaniqlik va atributiv munosabatlarning turlicha ifodalanishi natijasida grammatik lakunalar yuzaga kelishi mumkin. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, kontekstual, transformatsion va komponent tahlil usullaridan foydalanildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, grammatik lakunalarni bartaraf etishda morfologik almashtirish, sintaktik transformatsiya, grammatik qo'shish, tushirib qoldirish, konkretlashtirish va tavsifiy tarjima kabi usullar samarali hisoblanadi. Tadqiqot natijalari ingliz-o'zbek gippologik terminologiyasining tarjima ekvivalentlarini shakllantirish va maxsus terminlarning izchil tarjimasini ta'minlash uchun nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: gippologiya, gippologik termin, tarjima, grammatik lakuna, lingvistik lakuna, terminologiya, tarjima transformatsiyasi, ingliz tili, o'zbek tili, tavsifiy tarjima, ekvivalentlik.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ ЛАКУНЫ В ПЕРЕВОДЕ ГИПОЛОГИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ И СПОСОБЫ ИХ УСТРАНЕНИЯ

Аннотация. В данной статье исследуются грамматические лакуны, возникающие при переводе гиппологических терминов с английского языка на узбекский, а также способы их устранения с лингвистической и переводоведческой точек зрения. Гиппологическая терминология охватывает широкий спектр специальных понятий, связанных с коневодством, породами лошадей, анатомическим строением лошади, физиологическим состоянием, племенным разведением, конным спортом, уходом за лошадьми и ветеринарией. В процессе перевода данных терминов с английского языка на узбекский грамматические лакуны могут возникать вследствие различий в грамматическом строе двух языков, частях речи, структуре терминологических сочетаний, категории артикля, категории числа, категории определённости и неопределённости, а также способах выражения атрибутивных отношений. В исследовании применялись сравнительно-типологический, контекстуальный, трансформационный и компонентный методы анализа. Результаты исследования показывают, что для устранения грамматических лакун эффективными являются такие способы, как морфологическая замена, синтаксическая трансформация, грамматическое добавление, опущение, конкретизация и описательный перевод. Полученные результаты имеют теоретическое и практическое значение для формирования переводческих эквивалентов в англо-узбекской гиппологической терминологии и обеспечения последовательного перевода специальных терминов.

Ключевые слова: гиппология, гиппологический термин, перевод, грамматическая лакуна, лингвистическая лакуна, терминология, переводческая трансформация, английский язык, узбекский язык, описательный перевод, эквивалентность.

GRAMMATICAL LACUNAE IN THE TRANSLATION OF HIPPOLOGICAL TERMS AND METHODS FOR ELIMINATING THEM

Abstract. This article examines the grammatical lacunae that arise in the translation of hippological terms from English into Uzbek and the methods used to overcome them from linguistic and translation studies perspectives. Hippological terminology encompasses a wide range of specialized concepts related to horse breeding, horse breeds, equine anatomy, physiological conditions, breeding, equestrian sports, horse care, and veterinary medicine. In the process of translating these terms from English into Uzbek, grammatical lacunae may arise due to differences in the grammatical structures of the two

languages, parts of speech, the structure of terminological combinations, the article system, number, definiteness and indefiniteness, and the expression of attributive relations. The study employs comparative-typological, contextual, transformational, and componential analysis methods. The findings demonstrate that morphological substitution, syntactic transformation, grammatical addition, omission, specification, and descriptive translation are effective methods for overcoming grammatical lacunae. The results of the study are of theoretical and practical significance for establishing translation equivalents in English-Uzbek hippo logical terminology and ensuring the consistent translation of specialized terms.

Keywords: hippology, hippo logical term, translation, grammatical lacuna, linguistic lacuna, terminology, translation transformation, English, Uzbek, descriptive translation, equivalence.

Kirish. Bugungi kunda fan va texnikaning turli sohalarida maxsus terminologik tizimlarning rivojlanishi ilmiy axborotni bir tildan ikkinchi tilga aniq va adekvat yetkazish masalasini dolzarb qilib qo'yimoqda. Ayniqsa, muayyan kasbiy va ilmiy sohalariga oid terminlarni tarjima qilishda faqat lug'aviy muqobilni topishning o'zi yetarli emas. Termin tarkibidagi grammatik munosabatlar, uning gapdagi funksiyasi, so'z birikmasidagi sintaktik o'rni va ma'no komponentlarining boshqa tilda qay tarzda ifodalanishi ham muhim ahamiyat kasb etadi [1].

Gippologiya - otlar, ularning kelib chiqishi, zotlari, anatomiyasi, fiziologiyasi, naslchilik xususiyatlari, parvarishi, sportdagi qo'llanilishi va kasalliklarini o'rganuvchi sohaga oid bilimlar majmuasi sifatida keng terminologik qatlamga ega. Ingliz tilida horse breeding, horse racing, riding horse, breeding stallion, racehorse, foal development, horse conformation kabi terminologik birliklar mavjud bo'lib, ularning o'zbek tilidagi muqobilini shakllantirishda tillararo grammatik tafovutlar muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Ingliz va o'zbek tillari grammatik qurilishi jihatidan bir-biridan sezilarli darajada farqlanadi. Ingliz tili analitik xususiyatlari kuchli bo'lgan til sifatida so'zlarning sintaktik joylashuvi, predloglar, artikllar va yordamchi fe'llardan keng foydalanadi. O'zbek tili esa agglutinatив tuzilishga ega bo'lib, grammatik ma'nolar ko'pincha affiksalar yordamida ifodalanadi. Shu sababli ingliz tilidagi gippologik terminning grammatik modeli o'zbek tilida aynan saqlanib qolmasligi mumkin [2].

Mazkur holat tarjimada grammatik lakuna tushunchasini alohida o'rganishni talab qiladi. Grammatik lakuna bir tilda muayyan grammatik shakl yoki kategoriya orqali ifodalangan ma'noning boshqa tilda xuddi shu shaklda mavjud emasligi yoki boshqa grammatik vosita orqali ifodalanishi bilan bog'liq bo'lgan tillararo nomuvofiqlik sifatida namoyon bo'ladi.

Adabiyotlar tahlili. Lakuna tushunchasi tilshunoslikda tillar o'rtasidagi nomuvofiqliklarni tavsiflashda muhim kategoriyalardan biri hisoblanadi. Lakunalar milliy tilning o'ziga xosligi, til tizimlarining strukturaviy farqlari va muayyan xalqning borliqni konseptualashtirish usullari bilan bog'liq holda yuzaga keladi.

A.A. Potebnya, I.A. Sternin, Yu.A. Sorokin, G.D. Tomaxin kabi tadqiqotchilarning ishlari til va madaniyat o'rtasidagi munosabatlarni, milliy-madaniy komponentlarni hamda tillararo nomuvofiqliklarni o'rganishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Tarjimashunoslikda esa J. Catford, P. Newmark, P. Baker, A. Chesterman va boshqa olimlarning tadqiqotlari tarjima transformatsiyalari, grammatik almashtirishlar, ekvivalentlik va tarjima strategiyalarini o'rganishga katta hissa qo'shgan.

J. Catford tarjima jarayonida formal moslik va tarjima ekvivalenti o'rtasidagi farqlarni tahlil qilib, tillararo strukturaviy nomuvofiqliklarni tarjima jarayonining tabiiy xususiyati sifatida izohlaydi. P. Newmark esa terminologik tarjimada kontekst va ma'noning aniqligiga alohida e'tibor beradi.

P. Baker tarjimada grammatik kategoriyalar, so'z tartibi, son, zamon va artikl kabi grammatik birliklarning tillararo nomuvofiqligini tarjimon duch keladigan muhim muammolardan biri sifatida ko'rsatadi.

O'zbek tarjimashunosligida G'. Salomov, N. Komilov, M. Holbekov, Q. Musayev kabi olimlarning ishlari tarjima nazariyasi, tarjima transformatsiyalari, ekvivalentlik va milliy-madaniy xususiyatlarni o'rganishda muhim ilmiy asos yaratgan.

Biroq mavjud tadqiqotlarda gippologik terminlarning aynan grammatik lakunalar nuqtayi nazaridan ingliz-o'zbek yo'nalishida tizimli tahlili yetarlicha yoritilmagan. Shu sababli ushbu tadqiqot mazkur bo'shliqni qisman to'ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda ingliz tilidagi gippologik terminlarning o'zbek tiliga tarjimasida yuzaga keladigan grammatik nomuvofiqliklarni aniqlash uchun bir nechta metodlardan foydalanildi.

Birinchidan, qiyosiy-tipologik metod yordamida ingliz va o'zbek tillaridagi gippologik terminlarning grammatik tuzilishi qiyoslandi.

Ikkinchidan, komponent tahlil metodi orqali terminlarning tarkibiy qismlari va ulardagi grammatik-semantik munosabatlar aniqlandi.

Uchinchidan, transformatsion tahlil yordamida inglizcha terminlarning o'zbekcha tarjimasida amalga oshiriladigan grammatik o'zgarishlar tahlil qilindi.

To'rtinchidan, kontekstual tahlil asosida terminlarning muayyan matn doirasidagi ma'nosi va tarjima varianti o'rganildi.

Tadqiqot materiali sifatida ingliz tilidagi gippologik terminlar, otchilikka oid ilmiy va o'quv matnlari hamda ularning o'zbek tilidagi tarjima variantlari olindi.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqot natijasida ingliz tilidagi gippologik terminlarni o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida grammatik lakunalarining bir necha asosiy ko'rinishlari kuzatilishi aniqlandi.

Ingliz tilida ot oldidan a/an va the artikllarining qo'llanilishi grammatik jihatdan muhim hisoblanadi. O'zbek tilida esa artikl kategoriyasi mavjud emas.

Bu holatda ingliz tilidagi artikl o'zbek tilida grammatik shakl orqali bevosita berilmaydi. Uning ma'nosi ko'pincha kontekst orqali anglashiladi yoki zarur hollarda "bir", "mazkur", "ushbu" kabi birliklar yordamida konkretlashtiriladi. Biroq ayrim terminologik kontekstlarda ingliz tilidagi ko'plik shaklining o'zbek tilida aynan ko'plik shaklida berilishi shart emas. Masalan, horse breeding birikmasi "otlarni ko'paytirish" tarzida emas, balki terminologik jihatdan "otchilik" yoki "otlarni nasldorlashtirish" shaklida berilishi mumkin.

Tarjimada grammatik lakunalarni bartaraf etishning samarali usullaridan biri so'z turkumini almashtirishdir.

Masalan:

horse breeding - otchilik / ot boqish / otlarni nasldorlashtirish

Bu yerda ingliz tilidagi breeding shakli o'zbek tilida ot, harakat nomi yoki fe'l birikmasi orqali berilishi mumkin.

Shuningdek:

horse training → otlarni o'rgatish / ot tayyorlash

Bu holatda ingliz tilidagi otlashgan birlik o'zbek tilida fe'l asosidagi konstruksiyaga aylantiriladi. Ba'zi hollarda inglizcha terminning grammatik ma'nosini to'liq ifodalash uchun o'zbek tilida qo'shimcha grammatik birlik kiritish talab qilinadi.

Masalan:

development of the foal → toychaning rivojlanishi

Bu yerda ingliz tilidagi of predlogi o'zbek tilida -ning qaratqich kelishigi orqali beriladi.

training of horses → otlarni tayyorlash

Bu yerda ingliz tilidagi of konstruksiyasi o'zbek tilida -ni tushum kelishigi bilan ifodalangan.

Ayrim grammatik birliklar o'zbek tilida alohida tarjima qilinmaydi, chunki ularning vazifasi o'zbek tilida boshqa grammatik vositalar yoki kontekst orqali ifodalanadi.

Masalan:

the horse → ot

Bu holatda ingliz tilidagi the artikli o'zbek tilida alohida birlik bilan berilmaydi.

Tarjima transformatsiyalari va ularning samaradorligi. Gippologik terminlarni tarjima qilishda grammatik lakunalarni bartaraf etish uchun quyidagi asosiy usullarni ajratish mumkin:

Tarjima usuli	Inglizcha birlik	O'zbekcha variant	Transformatsiya
Grammatik almashtirish	breeding stallion	nasldor ayg'ir	grammatik-strukturaviy moslashtirish
Konkretlashtirish	horse care	otlarni parvarish qilish	umumiy birlikni konkretlashtirish
Qo'shish	development of foal	toychaning rivojlanishi	kelishik shaklini kiritish
Sintaktik transformatsiya	training of horses	otlarni tayyorlash	konstruksiya o'zgarishi
Tushirib qoldirish	the horse	ot	artiklni tushirish
Tavsifiy tarjima	horse conformation	ot tana tuzilishining morfologik xususiyatlari	izohlash

Natijalar shuni ko'rsatadiki, gippologik terminlarni tarjima qilishda bitta universal usuldan foydalanish yetarli emas. Termin tarkibi, kontekst, sohaga xos ma'no va o'zbek tilining terminologik imkoniyatlari hisobga olinishi zarur.

Tadqiqot muhokamasi. Gippologik terminlarning tarjimasida grammatik lakunalar ikki xil omil bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Birinchisi, ingliz va o'zbek tillarining strukturaviy farqlari bo'lsa, ikkinchisi, otchilik va gippologiyaga oid tushunchalarning ikki tilda turlicha nomlanishidir.

Ingliz tilidagi terminologik birikmalar ko'pincha qisqa va ixcham shaklda tuziladi. O'zbek tilida esa ayni mazmunni aniq ifodalash uchun morfologik qo'shimchalar, yordamchi so'zlar yoki kengroq sintaktik konstruksiyalardan foydalanishga to'g'ri keladi. Shu nuqtayi nazardan, gippologik termin tarjimasida formal moslik bilan funksional-semantik ekvivalentlik o'rtasidagi farqni hisobga olish muhim. So'zma-so'z tarjima terminning tashqi shaklini saqlab qolishi mumkin, ammo uning kasbiy mazmunini buzishi ehtimoldan xoli emas.

Masalan, horse breeding birikmasini har doim "otlarni ko'paytirish" tarzida tarjima qilish maqsadga muvofiq emas. Kontekstga qarab "otchilik", "ot naslchiligi" yoki "otlarni nasldorlashtirish" kabi variantlardan foydalanish mumkin.

Xuddi shuningdek, horse racing birikmasining tarjimasida "ot poygasi" shakli terminologik jihatdan ixcham va tushunarli bo'lsa, ayrim kontekstlarda "ot poygachiligi" yoki "poyga otlari sporti" kabi kengaytirilgan variantlar zarur bo'lishi mumkin. Shuning uchun gippologik terminlarni tarjima qilishda quyidagi ketma-ketlikni qo'llash maqsadga muvofiq:

terminni aniqlash → grammatik strukturani tahlil qilish → lakunani aniqlash → kontekstni aniqlash → mos transformatsiyani tanlash → terminologik ekvivalentni tekshirish.

Bu yondashuv tarjimaning nafaqat grammatik, balki terminologik va kommunikativ jihatdan ham adekvat bo'lishini ta'minlaydi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari ingliz tilidan o'zbek tiliga gippologik terminlarni tarjima qilish jarayonida grammatik lakunalar muhim tarjimashunoslik muammolaridan biri ekanligini ko'rsatdi. Ushbu lakunalar, avvalo, ingliz va o'zbek

tillarining grammatik kategoriyalari va sintaktik qurilishidagi farqlar bilan bog'liq.

Gippologik terminlar tarjimasida artikl, son, predlog, kelishik, atributiv munosabat, so'z turkumi va terminologik birikmalarning sintaktik tuzilishi bilan bog'liq lakunalar ko'proq uchraydi. Ularni bartaraf etishda grammatik almashtirish, sintaktik transformatsiya, grammatik qo'shish, tushirib qoldirish, konkretlashtirish va tavsifiy tarjima kabi usullar samarali hisoblanadi.

Kelgusida ingliz-o'zbek gippologik terminologiyasining elektron korpusini shakllantirish, undagi lakunalarni avtomatik aniqlash va sun'iy intellekt asosidagi tarjima tizimlarida gippologik terminlarning maxsus lug'atini yaratish ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarning istiqbolli yo'nalishlaridan biri bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Baker, M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation. 3rd ed. Routledge.
- [2] Musayev, Q. (2005). Tarjima nazariyasi asoslari. Toshkent: Fan.
- [3] Hojiyev, A. (2002). Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
- [4] Sirojiddinov, Sh., & Odilov, O. (2011). Badiiy tarjima asoslari. Toshkent.
- [5] Abdullayev, A. (2020). O'zbek tilining terminologik tizimi va uning rivojlanish xususiyatlari. Toshkent.
- [6] G'aniyeva, D. (2021). Terminologik birliklarning tarjima jarayonidagi lingvistik xususiyatlari. O'zbek tili va adabiyoti.
- [7] Karimov, S. (2022). Ingliz va o'zbek tillarining qiyosiy-tipologik xususiyatlari. Filologiya masalalari.
- [8] Rasulov, R. (2021). O'zbek tilida terminologik birliklarning shakllanishi va taraqqiyoti. Til va adabiyot ta'limi.
- [9] Crystal, D. (2008). A Dictionary of Linguistics and Phonetics. 6th ed. Blackwell.
- [10] Hatim, B., & Munday, J. (2004). Translation: An Advanced Resource Book. Routledge.